

Farlige ord: De hemmelige tjenestenes forståelse av desinformasjon som en samfunnstrussel

Reidun J. Samuelsen

Stipendiat, Institutt for journalistikk og mediefag, OsloMet.
reidunsa@oslomet.no

Sammendrag

I denne artikkelen ser jeg nærmere på hva som ligger til grunn for sikkerhetsmyndighetenes forståelse av desinformasjon som en samfunnstrussel, og hvordan de jobber mot spredning i Norge. Artikkelen er basert på kvalitative intervjuer med tolv aktører fra Etterretningstjenesten, Politiets sikkerhetstjeneste, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Forsvaret. Resultatene viser at 1) informantene anser desinformasjon for å være en trussel mot Norge og borgernes mulighet til å være informert; 2) Deres arbeidsmetoder og handlingsrom begrenses av lovverket og mandatet de røkter, og informantene har begrenset oversikt over spredningen av desinformasjon; 3) De kjenner på dilemmaene ved tettere overvåking av informasjonssfæren – det kan bidra til å undergrave det demokratiet de ønsker å beskytte. Analysen bygger videre på teorier om offentlig tilknytning og informert borgerskap, og diskusjonen er samlet rundt to demokratiutfordrende dilemmaer: desinformasjon vs. informerte borgere og overvåking vs. ytringsfrihet. Konklusjonen vektlegger hvordan sikkerhetsinformantenes mangel på informasjon i seg selv kan være et demokratiutfordrende dilemma.

Nøkkelord

desinformasjon, sikkerhet, informasjon, demokrati, valg

Abstract

This article explores the premise for the Norwegian security authorities' understanding of disinformation as a societal threat and how they work against the spread of disinformation. The study is based on qualitative interviews with 12 actors from Norwegian security agencies. The findings are summarized in three themes: 1, The informants consider disinformation to be a threat to society and the citizens' opportunity to be informed. 2, Their working methods are limited by legislation and the mandate they are given, and they have a limited overview of the spread of disinformation. 3, The Informants are highly aware of dilemmas raised by closer surveillance of the information sphere – it could undermine the democracy they want to protect. The analysis builds on theories of public connection and informed citizenship, and the discussion revolves around two democracy-challenging dilemmas: disinformation vs. informed citizens, and surveillance vs. freedom of expression. The conclusion emphasizes how the security informants' lack of information may be part of the democratic dilemma.

Keywords

disinformation, security, information, democracy, election

Innledning

Tilgangen på informasjon har aldri vært større. Store mengder data kan spres ved et tastetrykk, uavhengig av kvalitet og sannhetsgehalt. Det som er et av kunnskapssamfunnets styrker, er også blitt et samfunnsproblem (McKay & Tenove, 2021; Bradshaw & Howard, 2019).

Spredningen av desinformasjon er økende, og både myndigheter, næringsliv og privatpersoner ser etter løsninger for hvordan man kan oppdage og håndtere desinformasjon i den digitale informasjonsflommen.

Desinformasjon kan defineres som bevisst spredning av falsk eller villedende informasjon, der formålet er å påvirke mottakeren (Wardle & Derakshan, 2017). Desinformasjon kan fortrenge annen type informasjon og svekke befolkningens tillit til medier, politikere og institusjoner, forringe den politiske debatten og hindre opposisjon, true valgprosesser og intensivere polarisering (European Commission, 2018). Begrepet ble allemannseie våren 2022 gjennom informasjonskrigen som fulgte Russlands invasjon av Ukraina, men for politiske myndigheter var det valget av president Donald Trump i 2016 som for alvor satte desinformasjon på agendaen. Den russiske påvirkningen av det amerikanske presidentvalget i Trumps favør ble dokumentert gjennom Mueller-rapporten fra 2019 samt i rapporter til Kongressen. Den russiske innblanding var en vekker for vestlige land og bidro til å sette beskyttelse av informasjonssfæren rundt valg og valgkamp på agendaen, både hos enkeltland og i organisasjoner som EU og NATO. I Norge ble det tatt grep for å beskytte kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2019 mot hybride trusler og uønsket påvirkning. Sommeren 2021 oppdaterte regjeringen planene med en 13-punkts tiltaksplan mot informasjonspåvirkning av stortingsvalget samme høst. I arbeidsgruppen satt representanter fra sikkerhetsmyndighetenes mest sentrale etater (Kommunal- og moderniseringsdepartementet pm. 01.06.2021).

De siste årene har norske etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenester i større grad advart mot digital påvirkning av informasjonssfæren i de årlige trusselvurderingene. Våren 2021 varslet de hemmelige tjenestene om økende polarisering som følge av desinformasjon. De viste spesielt til stortingsvalget samme høst og advarte om mulige påvirkningsaksjoner mot valgkamp og valgavvikling (ref. Etterretningstjenesten, 2021; Politiets sikkerhetstjeneste, 2021; Nasjonal sikkerhetsmyndighet, 2021). Politiske myndigheter har fulgt opp med tiltak for å gjøre landet mer motstandsdyktig mot desinformasjon – alt fra informasjonskampanjer og tiltaksplaner til lovendringer. Nylig lanserte regjeringen Stortingsmelding nr. 9 (Meld. St. 9 (2022–2023)) *Så åpent som mulig, så sikkert som nødvendig* for å styrke den nasjonale sikkerheten og digitale motstandskraften. I meldingen advares det mot informasjonspåvirkning fra Russland og Kina som kan ha innvirkning på politiske beslutninger, meningsdannelse og ordskiftet i Norge (Meld. St. 9 (2022–2023), s. 9).

Samfunnsforskere har de siste årene rettet blikket mot desinformasjon, og spesielt medieforskere har konsentrert seg om effekten av informasjonsforurensning på sosiale og redaktørstyrte medier (Kalsnes, 2019; Marwick & Lewis, 2017). Sikkerhetsmyndighetenes bidrag til håndteringen av desinformasjon har i mindre grad vært gjenstand for forskning i Norge (Karlsen, 2021; NOU 2022: 9), selv om de er blant premissleverandørene for myndighetenes politikk på området. Denne artikkelen har som mål å bidra til mer kunnskap ved å drøfte følgende forskningsspørsmål: *Hvordan forstår og motarbeider sikkerhetsmyndighetene desinformasjon som en samfunnstrussel?*

Artikkelen bygger på tolv dybdeintervjuer med informanter fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Politiets sikkerhetstjeneste, Etterretningstjenesten, Direktoratet for sikkerhet og beredskap og Forsvaret, etater som er forholdsvis lukket for offentligheten. Datamaterialet gir innblikk i informantenes forståelse av desinformasjon som en samfunnstrussel og deres arbeidsmetoder. I den første delen av artikkelen er det en gjennomgang av desinformasjonslitteraturen og tilstøtende begreper. Deretter redegjør jeg for sentrale demokrati-teoretiske perspektiver som et bakteppe for å forstå og diskutere effekten desinformasjon kan ha på et åpent demokratisk samfunn som det norske. Etter en innføring i metodebruk

følger en presentasjon og diskusjon av intervjuene. Analysen bygger videre på teorier om offentlig tilknytning og informert borgerskap og samles rundt to demokratiutfordrende dilemmaer: desinformasjon vs. informerte borgere og overvåking vs. ytringsfrihet.

Litteratur og omgivelser

Informasjonspåvirkning: ulike begreper

Informasjonspåvirkning er ikke et nytt fenomen; bevisst spredning av falsk eller sterkt vinklet informasjon har vært brukt som et våpen i politikk og krig gjennom alle tider. En studie anslår at minst én av supermaktene blandet seg inn i hvert niende valg i løpet av den kalde krigen mellom USA og Sovjetunionen (Levin, 2016). Det som er nytt, er kompleksiteten og omfanget av informasjonsforurensningen (Wardle & Derakhshan, 2017; Marwick & Lewis, 2017; Bradshaw & Howard, 2019; Kalsnes, 2019; François, 2019). Jeg vil nå gå igjennom noen av de mest brukte begrepene – fra utilsiktet feilinformering til bevisst produksjon og spredning av feilaktig informasjon.

I medie- og samfunnsforskningen er Wardle og Derakhshans (2017) begrepskategorisering mye brukt og sitert. Forfatterne vektlegger intensjon, skadepotensial og graden av falskhets i beskrivelsen av de tre formene for informasjonsforurensning – Misinformation, Disinformation og Malinformation – som inngår i begrepet Information Disorder.

Misinformation, det vi på norsk vil kalle feilinformasjon, er utilsiktet publisering av falsk eller villedende informasjon. Den som poster eller sprer feilinformasjon, har ingen hensikt om å manipulere eller skade mottakeren. Journalister som ikke sjekker fakta godt, kan for eksempel bli avsendere av feilinformasjon.

Disinformation, derimot, kjennetegnes ved at falsk informasjon er produsert og delt med den hensikt å skade en person, en gruppe, en organisasjon eller et land. Forskjellen på de to ligger i intensjonen bak produksjonen og spredningen – en differanse som kan være vanskelig å se ut fra innholdet (Wardle & Derakhshan, 2017; Kalsnes, 2019; Cummings & Kong, 2019; Bay & Snore, 2019; De Blasio & Selva, 2021). Feilinformasjon kan i realiteten ha den samme effekten som desinformasjon.

Malinformation er i motsetning til feilinformasjon og desinformasjon faktisk riktig informasjon. Det er genuin informasjon som spres for å skade. Et eksempel kan være stjålet informasjon av privat karakter som spres for å oppnå et mål, slik vi så under den amerikanske presidentvalgkampen i 2016, da kandidat Clintons e-poster ble offentliggjort. Igjen er det intensjonen bak som avgjør hvilken merkelapp vi setter på informasjonsspredningen (Bennett & Livingstone, 2018; Cummings & Kong, 2019; Schia & Gjesvik, 2020; De Blasio & Selva, 2021).

Propaganda er et fjerde begrep på strategisk, vinklet informasjon som historisk sett er brukt som et sikkerhetspolitisk verktøy. Propaganda kan defineres som «deliberate, systematic, attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behaviour to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist» (Jowett & O'Donnell, 2006, s. 6). Avsenderne er ofte stater, institusjoner eller andre organiserte grupper (Cummings & Kong, 2019). Internett og sosiale medier har økt muligheten for å spre propaganda betraktelig og gjort det mer krevende å oppdage i informasjonsflommen (Zuckerman, 2017).

Begrepet desinformasjon går igjen i de årlige trusselvurderingene fra Etterretningstjenesten, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Politiets sikkerhetstjeneste samt i taler og debatter der representanter fra de tre etatene deltar. Andre brukte begreper er påvirkningsaktivi-

tet og propaganda. Sikkerhetsmyndighetenes oppmerksomhet er først og fremst rettet mot informasjonspåvirkningen fra Russland og Kina (Etterretningstjenesten, 2021, s. 16) og den effekten desinformasjon kan ha på norske mottakere. Spesielt Russland har utmerket seg ved å benytte propagandatradisjoner fra den kald krigen-tiden og pare det med ny teknologi der verktøy og kanaler inkluderer internett, sosiale medier og journalistikk (Paul & Matthews, 2016; Karlsen, 2021). I en studie av europeiske etterretningstjenester fra 2019 pekes Russland ut som den største leverandøren av politisk desinformasjon til Norge og elleve andre europeiske land. Hensikten er å svekke EU og NATO gjennom en «splitt og hersk»-tilnærming (Karlsen, 2019).

Demokratisk utfordring: feilinformerte borgere

Informasjon utgjør ingen risiko i seg selv; likevel kan det være en trussel mot demokratiet. I 2019 ble digital påvirkning av den offentlige opinion på initiativ fra en regjering eller et politisk parti registrert i 70 land. Det store flertallet av påvirkningskampanjene utføres innenlands av autoritære regimer. Dette er en økning på 150 prosent siden 2017 (Bradshaw & Howard, 2019). Oxford Internet Institute har så langt registrert syv land som også deltar i påvirkningsoperasjoner i fremmede land, det er Kina, India, Iran, Pakistan, Russland, Saudi-Arabia og Venezuela (Bradshaw & Howard, 2019). De statlige aktørene samarbeider ofte med sivile og private aktører for å spre budskapet. Jeg vil nå se nærmere på hvorfor spredning av desinformasjon kan vurderes som skadelig, med utgangspunkt i noen sentrale begreper innen demokratiteori: informert borgerskap, offentlig tilknytning og ytringsfrihet.

Det normative idealet om informerte og aktive borgere har vært en del av demokratilitteraturen fra Aristoteles' politiske teorier. Demokratier trenger informerte borgere for å fungere, og innbyggerne trenger tilgang til informasjon om kandidater, partier og aktuelle saker for å kunne gjøre informerte valg og delta med kompetanse i demokratiske prosesser (Berelson et al., 1954; Couldry et al., 2010; Ytre-Arne & Moe, 2018). Studier de siste tiårene har vist at kunnskapsnivået om politikk i vestlige demokratier jevnt over er relativt lavt (Clark & Hellwig, 2012; Fowler & Margolis, 2011; Moe et al., 2019). Spredning av desinformasjon kan ytterligere fortrenge den nyttige informasjonen og bidra til feilinformering av borgerne. Allerede på 1920-tallet skrev Walter Lippman at den gjengse borgeren liknet mer en uopplyst «back-row spectator» enn en aktiv samfunnsdeltaker. Muligheten til å følge med på alt som skjer i det politiske domenet, er blitt ytterligere urealistisk i dagens samfunn, hvor det ustanselig deles store mengder informasjon av varierende kvalitet (Schudson, 2000; Zaller, 2003; Couldry et al., 2010).

Et nyere borgerideal finner vi i begrepet *offentlig tilknytning* (Couldry et al., 2010; Moe et al., 2019). I stedet for å fokusere på borgernes kunnskap om aktuell politikk vektlegges borgernes evne til å orientere seg mot samfunnet via ulike veier og ulike nivåer slik at de kan mobilisere når handling kreves. Den offentlige tilknytningen kan komme via sosiale og tradisjonelle medier eller gjennom nettverk som venner og kolleger. Dette idealet, som er bedre tilpasset det norske samfunnet og det deliberative demokratiet, forutsetter et visst nivå av tillit mellom borgere, myndigheter og nyhetsmedier – en tillit som gjennomgående er høy i Norge, men som har vært noe synkende de siste årene, spesielt i grupper som kan betegnes som politisk ressursvake (Segaard, 2020). Videre finner Moe et al. at borgere som plasserer seg på ytre høyresiden i norsk politikk, har lavere tillit til myndighetene enn andre. Denne gruppen «alarmerte borgere» vurderer innhold fra alternative medier som like sannferdig som innhold fra redaktørstyrte nyhetsmedier i et konfliktpørsmål som innvandring (Moe et al., 2019). Marginaliserte grupper som vender seg til alternative medier

for å bli informert, risikerer eksponering for desinformasjon, som ytterligere svekker deres tillit til myndighetene (Wardle & Derakshan, 2017). Den offentlige tilknytningen rettes mot samfunnets ytterpunkter, og de blir mer mottakelige for påvirkningen fra desinformasjon (Humprecht et al., 2020). Vi ser referanser til et slikt scenario i PSTs Nasjonal trusselvurdering for 2022, der etaten omtaler utgrupper med «antistatlige overbevisninger» som lar seg informere på bakgrunn av konspirasjonsteorier, som en mulig risiko for samfunnet.

Problemstillingen er satt på dagsordenen av en rekke medie- og samfunnsforskere (Kuklinski et al., 2000; Bennett & Livingston, 2018; Wagnsson, 2020; Humprecht et al., 2020; Moe et al., 2019). De beskriver en situasjon der grupper av borgere ikke er uinformerte, men heller feilinformerte. De tar til seg informasjon om politikk og samfunn, men informasjonen er ikke basert på fakta. I samfunnsgrupper der det har festet seg et verdensbilde som er bygget på falsk informasjon, er det vanskelig å få aksept for informasjon som viser en annen side av saken. «People hold inaccurate factual beliefs, and do so confidently» (Kuklinski et al., 2000, s. 792). Korrigerende informasjon som tilbakeviser påstander, blir avfeid når den ikke er i tråd med mottakerens politiske oppfatninger (Dilliplane, 2011; Lilleker et al., 2016). Enkelte har også tatt til orde for at «uvitende og irrasjonelle borgere» har en plikt til å avstå fra å stemme (Brennan, 2009; Ekeli & Gamlund, 2017; Ekeli, 2019). Deltakelse er i utgangspunktet positivt for demokratiet, men hvis deltakerne har brukt falsk informasjon til å forme sine holdninger, kan resultatet bli at borgerne aksjonerer for politikk som ikke fyller deres behov (Kuklinski et al., 2000).

Erkjennelsen av at valgperioder er spesielt sårbare for informasjonspåvirkning, er godt dokumentert i faglitteraturen. Borgerne er mer politisk interesserte og engasjerte rundt valg og dermed mer mottakelige for informasjon om politikk. Ulike studier viser at desinformasjonskampanjer rettet mot velgere, kan ha som mål å skape splid, undergrave tilliten mellom borgere og myndigheter, svekke borgernes tiltro til demokratiske institusjoner og selve valgdeltakelsen heller enn å endre valgfallet (Kalla & Broockman; 2017, Bay & Snore, 2019; Hénin, 2021). De senere årene har vi sett en rekke forsøk på å destabilisere demokratier gjennom påvirkning og manipulering av demokratiske valg, og det er forventet at trusselen vedvarer (European Commission, 2018; Grøtan et al., 2019; Bradshaw & Howard, 2019; Karlsen, 2021). En global kartlegging av 97 nasjonale valg og 31 folkeavstemninger i perioden 2016 til 2019 konkluderte med at 20 land ble utsatt for informasjonspåvirkning og/eller cyberbasert innblanding (O'Connor et al., 2019; Sivertsen et al., 2021). Det er ikke registrert den typen informasjonspåvirkning mot valg i Norge (Grøtan et al., 2019; Sivertsen et al., 2021), men det internasjonale bildet dannet bakteppet for myndighetenes beredskap foran 2021-valget.

Ytringsfrihet er i likhet med informasjonsretten en av stolpene i et demokratisk samfunn. Friheten til å ytre seg uten statlig styring og innblanding anses som en grunnleggende menneskerettighet i vår del av verden (Kierulf, 2021). Ytringsfriheten sikrer borgerne tilgang til debatt og informasjon om makthavere, medborgere og vesentlige samfunnsproblemer, og påvirker muligheten til å være informerte eller ha den nødvendige offentlige tilknytningen. Samtidig kan grenseløs ytringsfrihet føre til at debatten blir alt annet enn opplysende; den faktiske informasjonen kan drukne i desinformasjon. Ytringsfrihet er dermed både en forutsetning for og en trussel mot demokratiet. I etterkant av terrorangrepet mot Utøya i 2011 fulgte en debatt om ytringsfrihet i Norge. To av bidragsyterne, Bangstad og Vetlesen (2011), påpekte utfordringer ved det Habermas-inspirerte synet på ytringsfrihet som legger til grunn at borgere som ytrer seg, er interessert i å få prøvd gyldigheten i egne så vel som i andres ytringer. Modellen kommer til kort i dagens samfunn. Åpne digitale kanaler har skapt nye former for kommunikasjon, og mange ytrer seg først og fremst for å

bli hørt og bekreftet, ikke for å få sitt eget syn korrigert. Informasjon som strider imot det vi har av tanker og ideer, avfeies, mens det som bekrefter vår egen overbevisning, aksepteres (Nickerson, 1998; Bangstad & Vetlesen, 2011, s. 342). Ofte er desinformasjonen målrettet slik at den forsterker allerede eksisterende politiske skillelinjer og treffer de gruppene som er mottakelige for den forvrengte informasjonen (Pomerantsev, 2014; Marwick & Lewis, 2017; Wardle & Derakhshan, 2017; Bennet & Livingston, 2018; Bay & Snore, 2019).

Demokratiske prinsipper som ytringsfrihet og personvern er nedfelt i lovverket. Samtidig har økt spredning av desinformasjon skapt debatt om sikkerhetsmyndighetenes muligheter til å samle inn personopplysninger. I 2020 ble det vedtatt endringer i lov om Etterretningstjenesten som ga E-tjenesten utvidede fullmakter til å tappe, lagre og analysere data-trafikk som går inn og ut av Norge. Hensikten var å sette E-tjenesten i stand til å følge trusselaktører i den nye teknologiske virkeligheten (FD, pm, 22.04.2020). Datatilsynet mente imidlertid at metadatalagring av nettrafikk som krysser grensen, kunne føre til masseovervåking av nordmenn (Datatilsynet, 2019). Loven er trinnvis iverksatt, og foreløpig gjenstår stortingsbehandling av den omdiskuterte paragraf 7-3, som spesielt regulerer tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon.

I desember 2022 la regjeringen frem et forslag til endringer i politiloven og politiregisterloven (Prop. 31 L (2022–2023), som regulerer PSTs etterretningsoppdrag og bruk av åpent tilgjengelig informasjon. Forslaget blir trolig vedtatt i Stortinget i løpet av 2023. Lovendringene vil gi PST adgang til å lagre, systematisere og analysere store mengder åpent tilgjengelig informasjon til etterretningsformål. Ifølge regjeringen vil forslaget bidra til at «PST i større grad kan vurdere sannsynlig fremtidig trusselutvikling i Norge» (Meld. St. 9 (2022–2023), s. 16). Kritikken mot forslaget har i hovedsak dreid seg om hvorvidt lovendringene kan utfordre verdier som ytringsfrihet og personvern.

Informasjonspåvirkning er ikke ulovlig i Norge. Politiske partier, kommunikasjonsbyråer og bedrifter driver kontinuerlig påvirkning av opinionen gjennom utvalgt informasjon – uavhengig av om den er korrekt, sterkt vinklet eller feilaktig. Økt overvåking kan medføre en «nedkjølingseffekt» for ytringsfriheten ved at vi endrer oppførsel dersom vi mistenker at noen kikker oss over skulderen (Laumann, 2016; Penney, 2017). Studier viser at brukere kan avstå fra å søke opp informasjon om betente temaer, eller la være å delta i åpne debatter fordi de er usikre på hvordan opplysningene kan bli brukt senere. Datatilsynet fanget opp denne typen selvsensurering blant norske internettbrukere i etterkant av Snowden-saken i 2013 (Laumann, 2016).

Denne bolken beskriver hvordan økt informasjonsforurensning kan føre til feilinformerte borgere, svakere offentlig tilknytning og et svekket demokrati. Spredning av desinformasjon har gitt debatt, ny politikk og lovendringer, og vi skal nå se nærmere på forståelsen og arbeidsmetodene hos noen av premissleverandørene. Aktører fra sikkerhetsmyndighetene leverer etterretning og analyser til politiske myndigheter, som kan få betydning for videre samfunnsutvikling. Det er derfor interessant å få et innblikk i informantenes tanker rundt informasjonssfæren, sikkerhet og demokrati.

Metode: Hvordan ringer man E-tjenesten?

Denne artikkelen baserer seg på kvalitative intervjuer med tolv strategisk valgte informanter fra Etterretningstjenesten, Politiets sikkerhetstjeneste, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Direktoratet for sikkerhet og beredskap og Forsvaret. Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode for å fange opp informantenes erfaringer og oppfatninger (Johannesen et al., 2016) i det jeg vil betegne som eliteintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009). Det viktigste utvalgsriteriet

var informantenes arbeidssted: at han eller hun var ansatt i en av de sentrale norske etatene som jobber med tematikken desinformasjon og påvirkningsoperasjoner. I tillegg var det ønskelig at informanten jobbet så praktisk som mulig med desinformasjon. Direktoratet for sikkerhet og beredskap (DSB) var ikke med i de første intervjuplanene. Jeg valgte likevel å ta med en DSB-informant fordi etaten er nevnt som aktør i regjeringens tiltaksplan for å hindre uønsket påvirkning av 2021-valget.

Jeg gikk via nøkkelpersoner for å nå de rette informantene og skape forståelse for prosjektet. Jeg benyttet mitt eget nettverk fra Forsvarets høyskole samt kontakter fra arbeidet som mangeårig journalist. Denne type bindinger kan være problematiske hvis de ikke omtales, og jeg har derfor vært åpen om prosessen. Spesielt råd og kontakter fra to nøkkelinformanter i Forsvaret og Forsvarsdepartementet ga adgang til informanter i de resterende etatene, og alle jeg kontaktet, sa ja til å stille til intervju. Den forhåndsgodkjennelsen jeg fikk, i tillegg til egen kunnskap om sektoren, var antakelig medvirkende til at jeg oppnådde gode relasjoner med informantene (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 147). Wadel (2014) peker på risikoen for kulturblindhet når man forsker på sin egen kultur, ved at man tar trekk ved forskningsfeltet for gitt (s. 26). Jeg har interesse for sektoren, siden det var den som i første omgang ledet meg til forskningstemaet. Samtidig har jeg aldri jobbet i miljøet selv; min yrkesbakgrunn er fra journalistikken. Jeg mener derfor at risikoen for kulturblindhet er forholdsvis liten.

Tabell 1: Dette er de tolv informantene

Etat	Etatens rolle	Antall informanter
Forsvaret	FORSVARET skal sammen med allierte sikre kollektivt forsvar av Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep. Oppgavene kan sammenfattes i fem hovedkategorier: 1) forsvare Norge og allierte, 2) overvåke og drive etterretning, 3) trygge grenser og sikre handlefrihet, 4) samarbeide internasjonalt 5) støtte det sivile Norge.	4
NSM	NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM) er Norges fagmyndighet for forebyggende nasjonal sikkerhet. NSM gir råd om og gjennomfører tilsyn knyttet til å sikre informasjon, systemer, objekter og infrastruktur av nasjonal betydning. NSM har også ansvar for å avdekke, varsle og koordinere håndtering av IKT-angrep.	4
PST	POLITIETS SIKKERHETSTJENESTE (PST) er Norges nasjonale innenlands etterretnings- og sikkerhetstjeneste. PST har som oppgave å forebygge og etterforske kriminalitet mot nasjonens sikkerhet. Tjenesten skal identifisere og vurdere trusler knyttet til etterretning, sabotasje, spredning av masseødeleggelsesvåpen, terror og ekstremisme. Vurderingene bidrar til politiske beslutningsprosesser.	2
E-tjenesten	ETTERRETNINGSTJENESTEN (E-tjenesten) er Norges utenlandsetterretningstjeneste. Arbeidet omfatter både sivile og militære problemstillinger. E-tjenestens hovedoppgaver er å varsle om ytre trusler, støtte Forsvaret og forsvarsallianser og understøtte politiske beslutningsprosesser.	1
DSB	DIREKTORATET FOR SAMFUNNSSIKKERHET OG BEREDSKAP (DSB) har oversikt over risiko og sårbarhet i samfunnet og er en pådriver i arbeidet med å forebygge ulykker, kriser og andre uønskede hendelser.	1

Informantgruppen består av ni menn og tre kvinner i alderen 30–58 år. Flertallet hadde høyere stillinger på arbeidsplassen, mens mindretallet var analytikere uten lederansvar. Alle hadde høyere utdanning. Flertallet hadde utdanning på masternivå, mindretallet på bachelornivå.

Intervjuene ble gjennomført i løpet av juni, juli og august 2021 i forkant av stortingsvalget samme høst. Tre intervjuer ble gjort digitalt, to informanter kom til mitt kontor, mens

de fleste intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass, slik at jeg også fikk et glimt inn i kulturen og omgivelsene. Det medførte noen utfordringer, siden sikkerheten er høyere enn på andre arbeidsplasser med sikkerhetssluser, praksis med innlåsning av mobiltelefon for å hindre avlytting og tydelig innmelding i forkant av besøket. Jeg opplevde at informantene ønsket å bidra til å heve kunnskapsnivået på feltet. Alle skrev under på informasjons- og samtykkeskjemaet, der det også skisseres videre bruk av intervjuopplysningene. Alle informantene er anonymisert, og i tillegg har jeg i presentasjonen av empirien fjernet informantkoder på sitater som kan kobles til en bestemt etat.

Alle intervjuene er semistrukturerte og gjennomført med en intervjuguide som ble justert noe underveis. Med unntak av ett intervju der en kollega av informanten var til stede, gjennomførte jeg intervjuene på tomannshånd. Intervjuene ble tatt opp via Universitetet i Oslos diktafonapp for forskningsformål på min iPhone, og de krypterte lydfilene sendte jeg direkte til et lukket Nettskjema. I tre tilfeller ble mobiltelefonen rutinemessig låst inn ved ankomst etaten. I ett av tilfellene fikk jeg dispensasjon til å ta med mobilen inn på det sikre området (i flymodus) for å bruke diktafonappen. I de to andre tilfellene flyttet vi intervjuet til et kontor utenfor den sikre sonen. En av aktørene hadde nettopp sluttet i etaten. Jeg valgte likevel å intervju vedkommende siden hen hadde lengre erfaring enn erstatteren.

Etterretningstjenesten var den etaten som var mest restriktiv med å gi ut informasjon om arbeidsmetoder, og jeg fikk tilgang til én ansatt som jobber med åpne kilder. Lukkede kilder skjermes av sikkerhetshensyn. Derfor er det ingen beskrivelse av etterretningssamarbeidet over landegrensene, selv om dette antas å være en viktig kilde til data om desinformasjon.

I etterkant ble alle intervjuene transkribert og deretter kodet i programmet NVivo. Jeg opprettet seks hovedkategorier på temaer som omfattet informantenes fokus og arbeidsmetoder mot desinformasjon, deres forberedelser og forventninger til valget samt informantenes samfunns- og trusselforståelse. Under hovedkategoriene kom en rekke underkategorier, som underveis i kodearbeidet ble redigert om for å skape et bedre system i resultatene.

En mulig svakhet ved empirien er antallet informanter: Et større utvalg kunne gitt andre resultater. Ideelt sett burde det vært flere informanter fra Etterretningstjenesten, etaten som jobber tettest på desinformasjon. Den ene informanten fra E-tjenesten jobber med åpne kilder. Tilgang til informanter som jobber med lukkede kilder, ville gitt mer kunnskap om etatens arbeidsmetoder samt innsikt i det viktige etterretningssamarbeidet over landegrensene. Jeg kan heller ikke utelukke at informantene vet mer enn de vil fortelle, og videre forskning på de funnene som jeg presenterer her, bør inkludere observasjon av sikkerhetsmyndighetenes arbeidsmetoder som et supplement til intervjuformen.

Datainnsamlingen er en del av mitt doktorgradsprosjekt. Forskningsprosessen er registrert og godkjent av NSD, noe som er spesielt viktig, siden svarene kan inneholde sikkerhetssensitiv informasjon.

Empiri og analyse

Vi skal nå se nærmere på hvordan de tolv sikkerhetsinformantene arbeider for å skaffe seg oversikt over spredning av desinformasjon i Norge. Før empirien presenteres gjennom tre hovedfunn, følger en kort gjennomgang av informantenes begrepsbruk.

Gjennom intervjuene blir informantene bedt om å definere *feilinformasjon*, *falske nyheter*, *desinformasjon* og *propaganda*. Svarene viser at de anser de to første begrepene for å være ikke-faglige; det er ord som brukes i dagligtalen. Feilinformasjon beskrives noenlunde samstemt som upresis eller feilaktig informasjon som er spredt ved en feiltakelse. De er mer

vage på definisjonen av falske nyheter, men mange viser til Donald Trump i sin omtale av begrepet. Informantene er samstemte i beskrivelsen av begrepet desinformasjon som et fagbegrep. Et klart flertall bruker begrepet desinformasjon på arbeidsplassen, i samtaler med kolleger, og i annen omtale av den typen falsk informasjon som kan utgjøre en sikkerhetsrisiko. I alt elleve av de tolv informantene har en klar definisjon av desinformasjon som innebærer at dette er feilaktig informasjon som er spredd med hensikt å villede mottakeren. To av tolv knytter spredningen direkte til en fremmed statlig avsender. Det siste begrepet, propaganda, omtales av informantene som et gammeldags begrep med flere likhetstrekk med desinformasjon, bortsett fra at de er tydeligere på at propaganda har en statlig avsender.

Funn 1: Informantene ser desinformasjon som en trussel mot samfunnssikkerheten

Informantene anser desinformasjon for å være en trussel mot Norge og borgernes mulighet til å være informert. Funnet synliggjør det demokratiutfordrende dilemmaet: desinformasjon vs. informerte borgere.

– Tenker du at desinformasjon kan være en trussel?

Ja, definitivt. Det er en trussel, ikke kan være. Når myndighetene skal ta beslutninger om helt praktiske ting, hvis de beslutningene påvirkes av falske aktører, eller at man får et uriktig bilde av hvor folket står, hvor stemningen går osv., så vil altså systemet ta feil beslutninger og direkte påvirke de systemene vi har. Det andre er at det kan gi mistro til andre, den er uhyre skummel, og den er i gang. Det gjøres alle mulige forsøk på å skape skillelinjer mellom befolkningsgruppene i dag.

Informant 9

Alle informantene anser desinformasjon som en trussel mot det norske samfunnet, selv om flere av dem stiller spørsmål ved hvor stor den trusselen er i dag. De viser til utviklingen i USA, med påvirkning av presidentvalget i 2016 og en generell splittet opinion, som et scenario vi må unngå i Norge. Det er desinformasjon diktet fra en fremmed stat – enten direkte eller via lokale samarbeidspartnere – de er opptatt av. Informantene peker på land som Russland og Kina, men også Iran og Saudi-Arabia, som avsendere. I tillegg til de mer generelle spørsmålene om trusselbildet fikk informantene konkrete spørsmål om hvordan de jobbet mot desinformasjon, både generelt og i forkant av stortingsvalget 2021. Så nær som alle informantene ga uttrykk for at valgperioder er sårbare for påvirkningsaksjoner. De fortalte om en ekstra oppmerksomhet rundt eventuell spredning av desinformasjon rundt valget. Hovedbudskapet var at Norge er et forholdsvis robust land, men vi må være forberedt.

Det som står på spill, er så verdifullt for Norge og demokratiet at det er viktig at man gjør noe, selv om man tenker at sannsynligheten for ... Jeg mener det var etterretningssjefen som sa at vi må ikke være naive, at han sa det på pressekonferansen [i februar 2021]. Det er det vi tenker også, at vi kan ikke være naive, vi må være robuste ... og det som står på spill, mistillit mot myndighetene eller undergraving av demokratiet, er så verdifullt at der må vi gjøre det vi kan, da.

Informant 10

Informantene forteller om intensiverte samarbeid mellom noen av tjenestene for å fange opp mulig spredning av desinformasjon i forbindelse med valget. Den interdepartementale samarbeidsgruppen DepStrat kjørte øvelser med departementsansatte og Valgdirektoratet

for å illustrere hvordan valget kan manipuleres, og en av tjenestene utarbeidet nye risikoanalyser som omfattet påvirkningsaksjoner mot sentralforvaltningen, valgapparatet, politikere, partier, meningsmålingsinstitutter og nyhetsmedier. Det ble jobbet for å sikre alt fra digital infrastruktur til sosiale medie-kontoer. Et par av informantene nevnte konkret hvordan de intensiverte dialogen med statsråder og politiske partier, og det var direkte kontakt med NRK angående sikring av Valgomaten og valgsendingene. Informantene er mer uklare når de snakker om hva som kan bli resultatet av valgpåvirkning, men flertallet nevner faren for at stemmegivning og opptelling kan påvirkes i en retning som ikke er i samsvar med borgernes egentlige ønsker.

Det kan jo påvirke utfallet i verste fall at man har tillit til et parti som man i utgangspunktet ønsker å stemme på, men som man velger å ikke bruke stemmeretten sin på, basert på desinformasjon man er blitt servert. Det er jo alvorlig.

Informant 10

Flertallet av informantene peker på en utvikling der falsk informasjon kan skape usikkerhet om hva som er fakta og hva som er falskt, noe som kan påvirke både borgere og myndigheter og føre til at politiske beslutninger blir tatt på feil grunnlag. Informantene bruker ikke selv begreper som informert borger eller offentlig tilknytning verken muntlig eller skriftlig, men det er klare paralleller i ordlyden til disse idealene. Informantenes normative syn er at borgeren bør delta politisk på bakgrunn av faktabasert informasjon, og spredning av desinformasjon gjør det vanskeligere for borgerne å orientere seg i den digitale informasjonsflommen. Mangfoldet av synspunkter, preferanser og prioriteringer gjør den digitale informasjonsflommen uoversiktlig både for informantene og for folk flest. Det er krevende å identifisere potensielt skadelig innhold uten å undersøke store deler av informasjonen nærmere – et dilemma som blant annet omtales som en StratCom challenge (Bay & Snore, 2019, s. 9)

Hvilken kraft desinformasjon har på et åpent demokratisk samfunn som det norske, avhenger av hvordan vi reagerer på digitale påvirkningsforsøk. Forskning viser at det er vanskelig å hindre spredning av desinformasjon, og en mer egnet tilnærming kan være å forsøke å begrense effekten hos mottakeren (Sivertsen et al., 2021, s. 35). Dermed blir kritisk medieforståelse, befolkningens evne til å utøve kildekritikk og gjenkjenne falsk informasjon en del av samfunnets motstandskraft (Meld. St. 9 (2022–2023), s. 16). Ifølge en studie av Humprecht et al. (2020) er det trekk ved det norske samfunnet som styrker vår kollektive motstandskraft. Et politisk flerpartisystem gir dårligere grobunn for polarisering enn et topartisystem, og statsstøttede redaktørstyrte medier sikrer kvalitetsjournalistikk som en motvekt til feilaktig innhold. Dette virker positivt inn på vår kollektive robusthet, mens nordmenns høye bruk av sosiale medier kan bidra til å svekke motstandskraften vår. Studien understreker at land som har en stor grad av robusthet mot desinformasjon fortsatt vil bli eksponert for den intenderte, falske informasjonen. Forskjellen er at befolkningen vil være mindre tilbøyelig til å støtte, agere på eller videresende desinformasjon.

Funn 2: Informantenes begrensede handlingsrom gir begrenset oversikt
Informantenes handlingsrom og arbeidsmetoder mot desinformasjon reguleres av lover, ket og mandatet de røker. Et flertall forteller om begrenset tilgang til data og informasjon; de har ikke oversikt over spredning av desinformasjon i Norge. Flere opplever at det ikke er samsvar mellom oppdraget de har fått, å beskytte norske interesser fra digitale påvirkningsoperasjoner, og den muligheten de har til å skaffe seg situasjonskunnskap.

Det er jo en veldig høyt prioritert oppgave fra norske myndigheter å finne ut av om noen driver og påvirker valg i Norge, for eksempel, men svaret på det er at: det vet vi ikke.

Informant 11.

Lovverket legger begrensninger på overvåking av informasjonsstrømmen for å verne om ytringsfrihet og personvern. Pr. i dag er det bare Etterretningstjenesten som *kan* overvåke informasjonsstrømmer for å identifisere desinformasjon som kan være skadelig for Norge. E-tjenesten kartlegger også mønstre for spredning som eneste etat. Det er flere kriterier som avgjør om E-tjenesten velger å se nærmere på innhold. Det kan være funn basert på metadata (f.eks. uregelmessigheter), funn basert på innholdets karakter, eller at innholdet stammer fra en spesiell type aktør.

Er det media som er kontekst, eller er det sosiale medier som er kontekst, nyheter, blogger, foreninger som har et visst mål, det vil jo – jeg tenker jo at hvilke verktøy, metoder og teknikker du bruker, avhenger av hva du har i fokus ... Hvis man da setter det inn i en desinformasjonskontekst, så er spørsmålet – vet du hva du ser etter, eller leter du etter nåla i høystakken?

(informant fra E-tjenesten, kode fjernet for å hindre kobling mellom kode og etat)

E-tjenesten bekrefter å ha avdekket desinformasjon og påvirkningsoperasjoner, men vil ikke svare på omfanget. Det er gradert informasjon. Mandatet er primært å identifisere utenlandske trusler, og etaten følger med på informasjonsstrømmene utenfra. De har ikke mandat til å følge med på informasjonsstrømmer som går mellom nordmenn i Norge. Innenlands etterretning ligger under Politiets sikkerhetstjeneste. PST har foreløpig ikke lov hjemmel til å følge med på informasjonsstrømmene for å lete etter desinformasjon. Slik uttrykker en av PST-informantene dilemmaet:

Som en sikkerhetstjeneste så har vi veldig strenge rammer for hva vi kan gjøre. Vi kan egentlig bare se på ting som ikke er lov. Og sånn som det er nå, så kan vi ikke undersøke om noen sprer desinformasjon i Norge med vilje. Fordi det ikke er ulovlig ... Selv om det er veldig fristende å jobbe med det, og veldig viktig.

(informant fra PST, kode fjernet for å hindre kobling mellom kode og etat)

På spørsmål om hva informanten gjør hvis hen oppdager desinformasjon, er svaret: «Ingenting. Jeg synes jo det er interessant å se på, men jeg gjør ikke noe med det.»

Den tredje av de hemmelige tjenestene, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, har en annen type mandat enn E-tjenesten og PST. NSM driver ikke informasjonsinnhenting av desinformasjon, men får noe informasjon fra andre etterretningstjenester. Etaten har også en sosiale medier-beredskap, der en kan melde fra om falske eller hackede kontoer. Etaten har opprettet direktelinje til store aktører som Facebook, Instagram og Twitter.

Foruten de tre hemmelige tjenestene vil jeg nevne Forsvarets metodiske analyse av mediene som det nærmeste vi kommer en slags kartlegging innenlands av forsvars- og sikkerhetsrelatert innhold. Hver dag analyseres store mengder informasjon fra publikasjoner, uttalelser og artikler. Informasjonen kodes og legges i mapper, og Forsvaret sitter derfor på et solid normalbilde. Forsvarets interesseområde er imidlertid mye snevrere enn de hemmelige tjenestene, og medieovervåkingen konsentreres rundt innhold som er direkte relatert til Forsvaret.

Informantene jobber ulikt. Det er bare E-tjenesten og NSM som arbeider metodisk med informasjonsstrømmen, og bare E-tjenesten som ser spesielt etter desinformasjon – og kun fra utlandet. De hemmelige tjenestene baserer seg også på etterretning fra utenlandske sam-

arbeidspartnere, og flere av informantene refererer til land vi kan sammenlikne oss med når de skal anslå omfanget av desinformasjon her i landet. Selv om flertallet av informantene har klare tanker angående hvem som produserer og publiserer desinformasjon, er det bare Etterretningstjenesten som kan og vil bruke ressurser på å fastslå avsenderen, såkalt attribusjon. Dette er et tankekors når det å fastslå intensjon hos avsenderen er avgjørende for om noe kan klassifiseres som desinformasjon.

En kjempestor utfordring vi har i Norge i dag, hvis vi skal forholde oss til alle lover og regler og folkelig oppfatning av hva staten skal drive med, så klarer vi ikke å lage et situasjonsbilde for desinformasjon i Norge. Så vi har en stor blindsoner, rett og slett.

Informant 9

I likhet med funn 1 utfordrer også funn 2 etablerte demokratiske verdier. Informantene skal forsvare demokratiet mot desinformasjon; samtidig har de en blindsoner for informasjonspåvirkningen. Det kan gjøre oss mer sårbare for angrep.

Funn 3. Mer overvåking kan sikre samfunnet, men svekke demokratiet
Flere informanter ønsker seg videre fullmakter til å overvåke informasjonsstrømmene. De mener det er nødvendig for å sikre Norges demokratiske verdier mot påvirkningsaksjoner. Samtidig frykter de konsekvensene av en tettere overvåking. Funnet synliggjør det demokratiutfordrende dilemma: overvåking vs. ytringsfrihet.

Dataene viser noe av den samme frustrasjonen som under funn 2, og uttalelser som «lovene ble skrevet før internett» dukker opp i intervjuene. Samtidig snakker informantene om den vanskelige balansegangen mellom mer overvåking og ytringsfrihet/personvern. De bruker ikke begrepet nedkjølingseffekt, men forteller med egne ord om hvordan ytringsfriheten kan svekkes som følge av at folk føler seg overvåket. Mens et fåtall tar helt avstand fra mer overvåking, mener andre at norske politikere er for forsiktige og fortsatt preget av avsløringene fra Lund-kommisjonens tid. Her er to informanter fra samme etat:

Jeg brenner for at dette må samfunnet håndtere på en bedre måte enn i dag, og så er det en ekstrem vanskelig og kompleks problemstilling fordi et av mine mantraer er hele tiden at vi må passe oss for at ikke tiltakene våre ødelegger de samme verdiene vi forsøker å beskytte.

Informant 3

Jeg vet at dette er fryktelig vanskelig, for det er veldig lett å havne bort på frykt for det orwellske samfunn. Men jeg mener at i denne sammenheng er det et paradoks at privatpersoner er villig til å gi veldig mye informasjon til kommersielle aktører, og trykker OK på alt mulig av avtaler, og så er man livredd for at sikkerhetsmyndighetene skal ha hjemmel til å følge med på illegitim aktivitet.

Informant 2

Informantene tar til orde for et tettere samarbeid mellom sikkerhetsaktører og mellom andre myndighetsorganer. Flere snakker om behovet for et tydeligere totalforsvar. Et mindretall lufter også muligheten for et felles register der påvirkningsforsøk og tilfeller av desinformasjon kan logges. Et slikt register er omstridt, også blant informantene. Motstemmene mener det kan skape et overvåkingssamfunn og svekke demokratiet de forsøker å beskytte. Sikkerhetsmyndighetenes perspektiver på og arbeid mot desinformasjon utfordrer dermed sentrale demokratiske verdier som retten til personvern og ytringsfrihet.

Konklusjon

Medievitenskapen har i økende grad undersøkt effekten av informasjonsforurensning for sosiale og redaktørstyrte medier (Kalsnes, 2019; Marwick & Lewis, 2017). I denne artikkelen har jeg søkt å bidra med mer kunnskap om hvordan norske sikkerhetsmyndigheter forstår og motarbeider desinformasjon som en samfunnstrussel. Jeg har presentert funn fra intervjuer med tolv aktører fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Forsvaret, Politiets sikkerhetstjeneste, Etterretningstjenesten og Direktoratet for sikkerhet og beredskap.

Tre funn peker seg ut: 1) Informantene anser desinformasjon for å være en trussel mot Norge og borgernes mulighet til å være informert; 2) Deres arbeidsmetoder og handlingsrom begrenses av lovverket og mandatet de røkter, og informantene har begrenset oversikt over spredningen av desinformasjon; 3) De kjenner på dilemmaene ved tettere overvåking av informasjonssfæren – det kan bidra til å undergrave det demokratiet de ønsker å beskytte.

Jeg har redegjort for to dilemmaer som bygger på eksisterende litteratur om desinformasjon, informerte borgere (e.g. Moe et al., 2020) og ytringsfrihet (Kierulf, 2021). Funn 1 og 2 synliggjør det demokratiutfordrende dilemmaet desinformasjon vs. informerte borgere. Informantene tar et tydelig normativt standpunkt ved å vektlegge borgernes rett til å delta ved valg basert på faktisk informasjon. De frykter en utvikling der viktige avgjørelser tas på bakgrunn av desinformasjon, og mener Norge må forsvare seg mot informasjonsforurensningen – i tråd med oppdraget de har fått fra politiske myndigheter. Samtidig viser empirien at de ikke har oversikt over spredning av desinformasjon i Norge.

Funn 3 viser en ambivalens hos informantene som synliggjør det demokratiutfordrende dilemmaet overvåking vs. ytringsfrihet. De ønsker seg videre fullmakter for å kunne følge med på elektronisk kommunikasjon. Samtidig advarer flere mot uheldige virkninger på samfunnet hvis borgerne føler seg overvåket. Andre igjen er usikre på hvor vesentlig desinformasjonstrusselen er i dag, og tar avstand fra mer overvåking av informasjonssfæren ut fra proporsjonalitetshensyn. Funnet er spesielt interessant i lys av den politiske debatten rundt foreslåtte lovendringer.

Informantene er mindre tydelige på følgene av sitt eget mangelfulle situasjonsbilde. Sikkerhetsmyndighetenes forståelse av desinformasjonstrusselen bygger på den fliken av informasjonsflommen de kan overvåke, eventuelle avsløringer, samt etterretning fra internasjonale samarbeid. Dette er grunnlaget for etterretning og analyser som leveres til politiske myndigheter.

Hvis den etterretningen de leverer videre, er uriktig, kan det gi to scenarioer som på hvert sitt vis kan utfordre demokratiet:

- Politikerne gjør for lite ut fra den reelle trusselsituasjonen og gir dermed rom til dem som ønsker å påvirke oss som samfunn. En slik utvikling kan føre til at krefter utenfra svekker Norges demokratiske institusjoner og selvstyre.
- Politikerne gjør for mye ut fra den reelle trusselen og åpner for overvåking og innstramninger som svekker verdier som ytringsfrihet og personvern. En slik utvikling kan føre til at vi på eget initiativ svekker demokratiet.

Vi kan ikke utelukke at den vektleggingen av desinformasjonstrusselen vi har sett fra sikkerhetsmyndighetene de siste årene, også kan være taktisk. Et slikt virkelighetsbilde kan gi etatene den muligheten de ønsker seg til å overvåke den norske informasjonsflommen. Vi har ikke sett slik argumentasjon i norsk offentlighet, men det finnes studier som viser at vestlige demokratier overdriver desinformasjonstrusselen for å rettferdiggjøre en tettere

overvåking (Bergen et al., 2014), noe som på sikt kan svekke deltakelse og demokratiske institusjoner. Mine informanter er tydelige på at det er mandatet og loven som setter rammene for hvordan de kan jobbe. Samtidig har de som rådgivere til oppdragsgivere og lovgivere en potensiell mulighet til å påvirke rammene.

Referanser

- Bangstad, S., & Vetlesen, A. J. (2011). Ytringsfrihet og ytringsansvar. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 28(4), 334–346. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2011-04-02>
- Bay, S. & Šnore, G. (2019). *Protecting elections: A strategic communications approach*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139. <https://doi.org/10.1177/0267323118760317>
- Berelson, B. R., Lazarsfeld, P. F., & McPhee, W. N. (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. University of Chicago Press.
- Bergen, P., Sterman, D., Schneider, E., & Cahall, B. (2014). *Do NSA's Bulk Surveillance Programs Stop Terrorists? New America*. <https://www.jstor.org/stable/resrep10476>
- Bradshaw S. & Howard, P. (2019). *The Global Disinformation Order: 2019, Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute.
- Brennan, J. (2009). Polluting The Polls: When Citizens Should Not Vote. *Australasian Journal of Philosophy*, 87(4), 535–549. <https://doi.org/10.1080/00048400802587309>
- Clark, N., & Hellwig, T. (2012). Information effects and mass support for EU policy control. *European Union Politics*, 13(4), 535–557. <https://doi.org/10.1177/1465116512441506>
- Couldry, N., Livingstone, S., & Markham, T. (2010). *Media Consumption and Public Engagement: Beyond the Presumption of Attention*. <https://doi.org/10.1057/9780230800823>
- Cummings, C. L. & Kong, W. Y. (2019), side 188–204, i *Resilience and Hybrid Threats: Security and Integrity for the Digital World*, edited by I. Linkov, et al., IOS Press, Incorporated, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/hioa/detail.action?docID=6006554>
- Datatilsynet (2019). *Høringssvar. Forslag til ny lov om Etterretningstjenesten*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-lov-om-etterretningstjenesten/id2618620/?uid=e0b87829-2c74-4f2c-8066-c75801bcd0d5>
- De Blasio, E., & Selva, D. (2021). Who Is Responsible for Disinformation? European Approaches to Social Platforms' Accountability in the Post-Truth Era. *American Behavioral Scientist*, 65(6), 825–846.
- Dilliplane, S. (2011). All the News You Want to Hear: The Impact of Partisan News Exposure on Political Participation. *Public Opinion Quarterly*, 75(2), 287–316. <https://doi.org/10.1093/poq/nfr006>
- Ekeli, K. S. (2019). Politisk uvitenhet, stemmeretten og velgeres moralske ansvar1. *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, 54(3), 151–166. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2019-03-04>
- Ekeli, K. S. & Gamlund, E. (2017, 20. juli). Uvitende, uansvarlige og irrasjonelle borgere har en moralsk plikt til å avstå fra å stemme. (n.d.). Kronikk. *Aftenposten*.
- Etterretningstjenesten (2021). *FOKUS 2021, Etterretningstjenestens vurdering av aktuelle sikkerhetsutfordringer*. <https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/publikasjoner/fokus>
- European Commission (2018, 5. desember). Action Plan against Disinformation | Shaping Europe's digital future. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/action-plan-against-disinformation>
- Fowler, A., & Margolis, M. (2011). The Political Consequences of Uninformed Voters. *Electoral Studies*, 34. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1802625>
- François, C. (n.d.) (2019). *Actors, Behaviors, Content: A Disinformation ABC*. https://www.ivir.nl/publicaties/download/ABC_Framework_2019_Sept_2019.pdf
- Grøtan, T. O., Fiskvik, J., Haro, P. H., Auran, P. G., Mathisen, B. M., Karlsen, G. H., Magin, M., & Brandtzæg, P. B., (2019). *På leting etter utenlandsk informasjonspåvirkning, En analyse av det norske kommunestyre- og fylkestingsvalget 2019*. Sintef digital.

- Hénin, N. (n.d.). Foreign election interferences: An overview of trends and challenges. (n.d.). EU DisinfoLab. Retrieved March 28, 2023, from <https://www.disinfo.eu/publications/foreign-election-interferences-an-overview-of-trends-and-challenges/>
- Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3), 493–516. <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>
- Jowett, G., & O'Donnell, V. (2006). *Propaganda and Persuasion*. SAGE.
- Kalla, J. & Broockman, D. (2017). The Minimal Persuasive Effects of Campaign Contact in General Elections: Evidence from 49 Field Experiments. *American Political Science Review*, 112, 1–19. <https://doi.org/10.1017/S0003055417000363>
- Kalsnes, B. (2019). *Falske nyheter, Løgn, desinformasjon og propaganda i den digitale offentligheten*. Cappelen Damm Akademisk.
- Karlsen, G. H. (2019). Divide and rule: Ten lessons about Russian political influence activities in Europe. *Palgrave Communications*, 5(1), 1–14. <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0227-8>
- Karlsen, G. H. (2021). Hvordan kan vi beskytte valg mot fremmed påvirkning? *Internasjonal Politikk*, 79(1), 90–113. <https://doi.org/10.23865/intpol.v79.2309>
- Kierulf, A. (2021). *Hva er ytringsfrihet*. Universitetsforlaget.
- Kuklinski, J. H., Quirk P. J., Jerit, J., Schwieder, D., & Rich, R. F. (2000). Misinformation and the Currency of Democratic Citizenship. *The Journal of Politics*, 62(3), 790–816.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *InterViews, Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Sage Publishing.
- Laumann, K. (2016). *Nedkjølingseffekten indikerer at ytringsfriheten er under press etter Snowden*. Personvernbloggen. <https://www.personvernbloggen.no/2016/05/03/nedkjølingseffekten-indikerer-at-ytringsfriheten-er-under-press-etter-snowden/>
- Levin, D. H. (2016). When the Great Power Gets a Vote: The Effects of Great Power Electoral Interventions on Election Results. *International Studies Quarterly*, 60(2), 189–202. <https://doi.org/10.1093/isq/sqv016>
- Lilleker, D. G., Thorsen, E., Jackson, D., & Veneti, A. (2016). *US Election Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign*. [Monograph]. Centre for the Study of Journalism, Culture and Community. <http://www.electionanalysis2016.us/>
- Marwick, A., & Lewis, R. (2017). Media Manipulation and Disinformation Online. *Data & Society*. <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/>
- McKay, S., & Tenove, C. (2021). Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. *Political Research Quarterly*, 74(3), 703–717. <https://doi.org/10.1177/1065912920938143>
- Meld. St. 9 (2022–2023). *Nasjonal kontroll og digital motstandskraft for å ivareta nasjonal sikkerhet – Så åpent som mulig, så sikkert som nødvendig*. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-9-20222023/id2950130/?q=skole&ch=3#match_0
- Monsees, L. (2021). Information disorder, fake news and the future of democracy. *Globalizations*, 20(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/14747731.2021.1927470>
- Moe, H., Hovden, J. F., Ytre-Arne, B., Figenschou, T. U., Nærland, T. U., Sakariassen, H., & Thorbjørnsrud, K. (2020). *Informerte borgere? Offentlig tilknytning, mediebruk og demokrati*. Universitetsforlaget.
- Politiets sikkerhetstjeneste (2021). *Nasjonal trusselvurdering 2021*. <https://www.pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/nasjonal-trusselvurdering-2021/>
- Politiets sikkerhetstjeneste (2022). *Nasjonal trusselvurdering 2022*.
- Nasjonal sikkerhetsmyndighet (2021). *Risiko 2021 – helhetlig sikring mot sammensatte trusler*, Nasjonal sikkerhetsmyndighet. <https://nsm.no/aktuelt/risiko-2021-helhetlig-sikring-mot-sammensatte-trusler>
- Nasjonal sikkerhetsmyndighet (2022). *Risiko 2022, økt risiko krever økt årvåkenhet*. https://nsm.no/getfile.php/137798-1644424185/NSM/Filer/Dokumenter/Rapporter/NSM_rapport_final_online_enkeltsider.pdf
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>

- NOU 2022: 9, *En åpen og opplyst offentlig samtale — Ytringsfrihetskommisjonens utredning*, Kultur og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-9/id2924020/?ch=1>
- O'Connor, S., Hanson, W. F., Currey, E., & Beattie, B. (2019). *Policy Brief: Hacking democracies: Cataloguing cyber-enabled attacks on elections*. International Cyber Policy Centre.
- Paul, C., & Matthews, M. (2016). *The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It*. RAND Corporation. <https://www.jstor.org/stable/resrep02439>
- Penney J. (2017). Internet Surveillance, Regulation, and Chilling Effects Online: A Comparative Case Study, *Internet Policy Review*, 6(2). <https://doi.org/10.14763/2017.2.692>
- Politiets sikkerhetstjeneste (2021). *Nasjonal trusselvurdering*. <https://www.pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/nasjonal-trusselvurdering-2021/>
- Politiets sikkerhetstjeneste (2022). *Nasjonal trusselvurdering*. <https://www.pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/ntv-2022/>
- Pomerantsev, P. (2014). *Nothing is True and Everything is Possible: Adventures in Modern Russia*. Faber & Faber.
- Prop. 31 L (2022–2023). *Endringer i politiloven og politiregisterloven (PSTs etterretningsoppdrag og bruk av åpent tilgjengelig informasjon)*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-31-l-20222023/id2949174/>
- Schia, N., & Gjesvik, L. (2020). Hacking democracy: managing influence campaigns and disinformation in the digital age. *Journal of Cyber Policy*, 5(3), 413–428. <https://doi.org/10.1080/23738871.2020.1820060>
- Schudson, M. (2000). Good citizens and bad history: Today's political ideals in historical perspective. *The Communication Review*, 4(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/10714420009359458>
- Segaard, S. B. (2020). *Det norske lokaldemokratiets legitimitet. Tillit, deltakelse og ulikhet*. Institutt for samfunnsforskning, Rapport 2020:10
- Sivertsen, E. G., Hellum, N., Bergh, A., & Bjørnstad, A. L. (2021). Hvordan gjøre samfunnet mer robust mot uønsket påvirkning i sosiale medier. Rapport 21/01237. FFI.
- Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). Defining "fake news". *Digital Journalism*, 6(2), 137–153. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Tenove, C. (2020). Protecting Democracy from Disinformation: Normative Threats and Policy Responses. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3), 517–537. <https://doi.org/10.1177/1940161220918740>
- Wadel, C. (2014). *Feltarbeid i egen kultur*. Cappelen Damm Akademisk.
- Wagnsson, C. (2020). What is at stake in the information sphere? Anxieties about malign information influence among ordinary Swedes. *European Security*, 29(4), 397–415. <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1771695>
- Wardle, C., & Derakhshan H. (2017). *INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Report DGI (2017)09. Council of Europe.
- Ytre-Arne, B., & Moe, H. (2018). Approximately Informed, Occasionally Monitorial? Reconsidering Normative Citizen Ideals. *The International Journal of Press/Politics*, 23(2), 227–246. <https://doi.org/10.1177/1940161218771903>
- Zaller, J. (2003). A New Standard of News Quality: Burglar Alarms for the Monitorial Citizen. *Political Communication*, 20(2), 109–130, <https://doi.org/10.1080/10584600390211136>
- Zuckerman, E. (2017). *Fake news is a red herring*. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/en/fake-news-is-a-red-herring/a-37269377>